

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН

В усьому світі розвиток регіонів, міжбюджетні відносини – це ті питання, навколо яких дискусії ніколи не припиняються. І хоч, міжбюджетні відносини – тема, що не викликає інтерес для широкого загалу, однак саме ця технічна тематика визначає якість життя для більшості українців. Майже все, що хвилює простого громадянина – освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, комунальні послуги тощо – залежить від стану справ місцевих фінансів, а тому, у свою чергу, і від міжбюджетних відносин. Україна не є унікальною зі своєю проблемою міжбюджетних відносин. В усіх країнах питання «центр–регіони» – болюча тема, навколо якої завжди точаться жваві дискусії.

Світовий досвід визначення ролі держави та її територіальних утворень у розподільчих процесах переконує, що державний та місцеві бюджети є одним з найдосконаліших інструментів регулювання соціально-економічних процесів. На сьогодні у більшості розвинутих країн світу через бюджет перерозподіляється до 50 % ВВП. Проблемою лишається визначення оптимальних форм і методів такого перерозподілу, збалансування державних і територіальних інтересів у бюджетному процесі, їхнє фінансове забезпечення.

Досліджуючи досвід розвинених країн, бачимо, що федеративні країни практикують значну бюджетну централізацію (Бельгія чи Австрія), і навпаки, є багато прикладів, коли унітарні держави більшу частку повноважень делегують на місце (Данія чи Швеція). Однак дослідження не дають чітку та переконливу відповідь на питання, чи залежить успішність і розвиток країни від децентралізації, чи ні. Проте, коли досліджується якість державних послуг та ефективність використання громадських коштів, двох думок бути не може – фіскальна децентралізація стоїть на рівень вище за своєю ефективністю, ніж концентрація коштів на центральному рівні.

Відмінності в організації міжбюджетних відносин обумовлюються насамперед системою адміністративного поділу територій, відповідно до чого сформувалися різні моделі бюджетної системи: у федеративних країнах – бюджетний федералізм, у межах якого виділяють конкуруючий – (США, Канада) та співпрацюючий федералізм (Німеччина, Австрія), в унітарних – бюджетний унітаризм. В Європі вирізняють південно-європейську (Іспанія, Італія, Франція) і північно-європейську моделі міжбюджетних відносин (Швеція, Норвегія, Данія, Великобританія). Деякі науковці вирізняються і такі моделі бюджетного федералізму:

1) дуалістична модель, або ж модель двох рівноправних партнерів – федеративного центру та суб'єктів федерації, де повноваження органів місцевого самоврядування значною мірою визначаються суб'єктом федерації (наприклад, у Канаді, Індії);

2) корпоративна модель, за якої: а) активною є політика горизонтального вирівнювання, підвищена відповідальність центру за стан регіональних і державних фінансів, за рівень соціально-економічного розвитку територій; б) підвищення ролі органів регіональної влади в системі розподілу податкових доходів; в) доволі широка участь органів регіональної влади у перерозподілі національного доходу. Як приклади держав, де існує подібна модель бюджетного федералізму, називають США, Бразилію, Скандинавські країни.

У найбільш загальному вигляді можна виділити два типи моделей міжбюджетних відносин: децентралізований і кооперативний. Наприклад, Л.О. Миргородська та О.О. Сунцова визначають такі характерні риси моделей міжбюджетних відносин: 1) децентралізовані моделі (приміром, у США) – характеризуються великою фіскальною автономією регіональної та місцевої влади, слабкістю зв'язків між різними рівнями влади; центральна влада фактично не переймається проблемами фінансового вирівнювання, мало зважає на фіскальні дисбаланси в розвитку окремих територій. Місцева влада за такої моделі має покладатися передусім на власні сили; 2) кооперативні моделі (наприклад, в Австрії, ФРН, Скандинавських країнах) – характеризуються тісною співпрацею різних рівнів влади, активною політикою центральної влади у питаннях подолання фіскальних дисбалансів на різних рівнях управління та фінансового вирівнювання. Центральна влада активно піклується про забезпечення єдиних стандартів суспільних послуг у межах усієї території держави.

Важливим показником ступеня децентралізації бюджетної системи є частка трансфертів бюджету центрального рівня в бюджетах місцевого самоврядування. За цією часткою в доходах місцевих бюджетів можна констатувати ступінь залежності місцевого бюджету від державного. Варто зазначити, що частка бюджетних трансфертів у структурі надходжень місцевих бюджетів в унітарних країнах є вищою, тоді як у федеративних вона значно менша.

Структура доходів бюджетів органів місцевого самоврядування
(% до загальної суми надходжень)

Країна	Податкові надходження	Неподаткові надходження	Трансферти
Федеративні держави			
Австрія	45	34	29
Німеччина	60	26	14
Іспанія	35	54	15
Канада	59	22	20
США	47	29	26
Унітарні держави			
Великобританія	15	13	70
Ірландія	5	79	28
Італія	38	49	12
Франція	45	33	18

Як видно з даних таблиці 1 в федеративних державах трансферти складають 15–30 % місцевих бюджетів, а основним джерелом наповнення бюджету є податкові надходження. В більшості унітарних держав трансферти складають 5–20 % місцевих бюджетів, а основним джерелом наповнення бюджету є неподаткові надходження.

Традиційно бюджетні трансферти поділяються на три види: дотації, субвенції, субсидії. Проте лише останнім часом з'явилися спроби чітко розмежовувати ці види, з чого можна зробити висновок: у різних країнах один і той самий вид бюджетних трансфертів може називатися по-різному. Субсидії спричинені значною постійною дефіцитністю місцевих бюджетів і поділяються на субсидії загального та цільового призначення. Субсидії загального призначення (дотації) надаються для покриття дефіциту місцевих бюджетів. Субсидії цільового призначення (субвенції) надаються місцевим органам управління на фінансування певних програм чи проектів.

Отже, світовий досвід свідчить, що загальна ефективність системи міжбюджетних відносин визначається не ступенем централізації або децентралізації бюджетної системи, не наявністю чи відсутністю регулюючих податків, не частками доходів та витрат центрального уряду, не обсягом і способами надання фінансової допомоги, а чітко встановленою та збалансованою системою всіх цих чинників, що повністю відповідають особливостям держави.